

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
NAVOIY DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

"GLOBALLASHUV DAVRIDA TURLI TIZIMLI TILLAR MUNOSABATI" MAVZUSIDA

XALQARO ILMIY-AMALIY
ANJUMAN MATERIALLARI

Navoiy-2025

BUGUNGI TILSHUNOSLIK RIVOJINING ASOSIY YO'NALISHLARI VA ISTIQBOLLARI

*Nilufar Ibrodullayevna BERDIYEVA,
Toshkent Davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti*

Annotatsiya. Ushbu maqolada tilshunoslikning hozirgi holati, uning asosiy yo'nalishlari va kelajakdagi rivojlanish istiqbollari ko'rib chiqiladi. Biz zamonaviy lingvistik tadqiqotlarda qo'llaniladigan metodologiyalarni o'rganamiz, so'nggi topilmalar va tendentsiyalarni taqdim etamiz va til va muloqotni tushunishimizga ta'sirini muhokama qilamiz. Oxir oqibat, biz ushbu sohada keyingi tadqiqotlar uchun yo'nalishlarni taklif qilamiz.

Kalit So'zlar: Tilshunoslik, til, rivojlanish, istiqbollar, metodologiya, multidisiplinarlik.

Tilshunoslik tilning tuzilishi, evolutsiyasi va ishlatilishini o'rganadigan ko'p qirrali intizomdir. Zamonaviy davrda tilshunoslik tobora fanlariro bo'lib, tushunchalarni birlashtirdi kognitiv fan, kompyuter fanlari, nevrologiya, antropologiya va boshqalar. Ushbu maqola bugungi kunda tilshunoslikning rivojlanishining asosiy yo'nalishlari va istiqbollari haqida to'liq ma'lumot berishga qaratilgan bo'lib, foydalanilgan metodologiyalar, so'nggi topilmalar va ushbu yutuqlarning oqibatlariga e'tibor qaratadi.

Tilshunoslik bu turli xil omillarga, shu jumladan texnologiya yutuqlariga, o'zgaruvchan ijtimoiy ehtiyojlarga va paydo bo'layotgan nazariy asoslarga javoban rivojlanishda va rivojlanishda davom etadigan dinamik sohadir. Bugungi kunda tilshunoslikning rivojlanishining ba'zi asosiy yo'nalishlari va istiqbollari:

- **Sotsiolingvistika:**
 - Sotsiolingvistika til va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni o'rganadi. Ushbu sohada tadqiqotlar madaniyat, millat, sinf va jins kabi omillar tildan foydalanishga qanday ta'sir qilishini o'rganadi. Sotsiolingvistik o'zgarishni o'rganish va globallashtirishning tilga ta'siri doimiy qiziqish doiralari.
- **Psixolingvistika va neyrolingvistika:**
 - Psixolingvistika odamlarning tilni qanday ishlab chiqarishi va tushunishini o'rganadi, neyrolingvistika esa tilni qayta ishlashning asabiy asoslarini o'rganadi. fMRI va EEG kabi miya tasvirlash texnologiyalarining rivojlanishi miyaning til mexanizmlari haqida yangi tushunchalar beradi.
- **Kognitiv Tilshunoslik:**
 - Kognitiv tilshunoslik tilning inson bilimi bilan qanday bog'liqligini tekshiradi. Ushbu sohada tadqiqotlar metafora, kontseptual ramka va til va fikr o'rtasidagi munosabatlar kabi mavzularni o'rganadi. Reklama va ta'lim kabi sohalarda amaliy qo'llanmalarga ega.
- **Tilni O'zlashtirish:**
 - Tilni o'rganish bo'yicha tadqiqotlar shaxslarning birinchi tili (L1) va keyingi tillarni (L2) qanday egallashiga qaratilgan. Bolalar tilini rivojlantirish va ikkinchi tilni o'rganishni o'rganish ta'lim va tili o'qitish uchun juda muhimdir.
- **Fonetika va fonologiya:**
 - Fonetika va fonologiya tadqiqotlari nutq tovushlariga tegishli. Rivojlanayotgan sohalarga prosody (intonatsiya va ritm), nutq sintezi va nutqni aniqlash texnologiyalarini o'rganish kiradi.
- **Tarixiy Tilshunoslik:**
 - Tarixiy tilshunoslik vaqt o'tishi bilan tillarning evolyutsiyasini o'rganadi. Hisoblash vositalari va lingvistik ma'lumotlar bazalari yordamida tadqiqotchilar tilni o'zgartirish va qayta tiklashni yanada kengroq o'rganishlari mumkin.
- **Yo'qolib Borayotgan Tillar:**
 - Yo'qolib borayotgan tillarni hujjatlashtirish va saqlash bo'yicha harakatlar tilshunoslikning hal qiluvchi qismi bo'lib qolmoqda. Tilshunoslar yo'q bo'lib ketish bilan tahdid qilingan tillarni jonlantirish, saqlash yoki arxivlash uchun jamoalar bilan ishlaydi.
- **Til va texnologiya:**
 - Til texnologiyasi, shu jumladan mashina tarjima, nutqni aniqlash va matndan nutqqa simex, aloqa, biznes va xalqaro munosabatlarda amaliy qo'llanmalarga ega bo'lgan tez rivojlanayotgan sohadir.
- **Fanlararo Tadqiqotlar:**
 - Tilshunoslik antropologiya, psixologiya, informatika va kognitiv fan kabi boshqa fanlar bilan tobora ko'proq kesishadi. Ushbu fanlararo yondashuv tadqiqotchilarga yangi tushunchalar olish va murakkab lingvistik savollarni ko'p jihatdan hal qilish imkonini beradi.
- **Globallashuv va til bilan aloqa:**
 - Globallashuv va madaniy aloqaning kuchayishi til aloqasini o'rganishga va pidjinlar va kreol tillari evolyutsiyasiga ko'proq e'tibor qaratishga olib keldi.
- **Lingvistik xilma-xillik va inkluzivlik:**

- Til tadqiqotlarida lingvistik xilma-xillik va inklyuzivlikni o'rganish mashhurlikka erishmoqda. Tadqiqotchilar lingvistik xilma-xillikni qanday targ'ib qilishni va kam vakillik qilingan tillar va dialektlarni lingvistik tadqiqotlarga kiritishni o'rganmoqdalar.

Bular tilshunoslikning tobora rivojlanib borayotgan sohasidagi yo'nalishlar va istiqbollarning bir nechtasi. Tilshunoslikning kelajagi, ehtimol, doimiy texnologik yutuqlar, ijtimoiy va madaniy o'zgarishlar va yangi nazariy paradigmalardan shakllanishi mumkin.

Tilshunoslikning fanlararo tabiati uning rivojlanishining o'ziga xos belgisidir. Ushbu sohaning boshqa fanlar bilan doimiy hamkorligi chegaralarni oshirishda davom etmoqda va insonning tilga bo'lgan qobiliyatini chuqurroq anglashga imkon beradi. Bundan tashqari, NLPDA chaqur o'rganish va ilg'or miya tasviri kabi yangi texnologiyalar va metodologiyalarning paydo bo'lishi lingvistik tadqiqotlar uchun yangi yo'llarni ochdi.

Natijalar, shuningdek, til xilma-xilligi va madaniy merosini saqlash muhimligini ta'kidlaydi, chunki ko'plab tillar yo'q bo'lib ketish xavfi ostida. Tilni hujjatlashtirish va jonlantirish bo'yicha harakatlar insoniyat merosining ushbu jihatlarini himoya qilishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Xulosalar:

Tilshunoslik paydo bo'lganidan beri uzoq yo'lni bosib o'tdi va u sekinlashuv belgilarini ko'rsatmaydi. Sohaning multidisipliner yondashuvi uning dunyoqarashini kengaytirdi va til, idrok va jamiyat haqidagi tushunchamizni chuqurlashtirdi. Tilni o'rganish ilmiy va amaliy ishlarining boshida bo'lib, ta'lim, texnologiya va madaniy avaylash kelajagini shakllantiradi.

- Murakkab lingvistik savollarni hal qilish uchun keyingi fanlararo hamkorlikni rag'batlantirish.
- Til xilma-xilligini saqlash uchun tilni saqlash va jonlantirish harakatlarini targ'ib qilish.
- Lingvistik tadqiqotlarda sun'iy intellekt va neyroimaging imkoniyatlarini o'rganishni davom eting.
- Raqamli asrda tildan foydalanishning rivojlanayotgan dinamikasini va uning ijtimoiy ta'sirini o'rganing.

Tilshunoslik dinamik va rivojlanayotgan soha sifatida, shubhasiz, til haqidagi tushunchamizga va uning insoniy muloqot va madaniyatdagi Markaziy roliga hissa qo'shishda davom etadi.

ADABIYOTLAR

1. R.Rasulov. Umumiy tilshunoslik (oliy ta'lim muassasalarining bakalavriat talabalari uchun darslik). Toshkent - 2012.
2. Shayxislamov, N. Z. O. G. L. (2022). AKADEMIK LITSEYLARNING MUTAXASSISLIK YO'NALISHLARIDA ONA TILI DARSLARINI O'QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING SAMARASI. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 2(4), 296-300.
3. Shayxislamov, N. (2021). TOPONIMIK KONVERSIYA HAQIDA TUSHUNCHASI. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 1(1), 73-77.
4. Шайхисламов, Н., & Шайхисламова, Р. (2022). ПРЕЗЕНТАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫ ӘДӘБИЕТ САБАҚТАРЫНДА ҚОЛДАҒУ ӘДІСТЕМЕСІ. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2(5), 339-345.
5. Шайхисламов, Н., & Шайхисламова, Р. (2022). ГРАММАТИКАЛЫҚ ТАЛДАУ ӘДІСІ АРҚЫЛЫ АНА ТІЛНІ ОҚЫТУДЫҢ ТИМДІЛІКТЕРІ. Scientific progress, 3(5), 134-139.

